

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Наталія ОЛЕКСЮК

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК ВАЖЛИВА
СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті проаналізовано поняття “професійна готовність”, розкриті основні складові професійної готовності соціального педагога як одного із найважливіших компонентів професійної компетентності фахівця, обґрунтовано важливість розуміння умов формування професійної готовності викладачами навчальних закладів і методистами соціально-педагогічних практик та визначено перспективні напрями наукових досліджень у цій сфері.

Протягом останніх років у наукових колах ведеться жвава дискусія стосовно професійних компетенцій та компетентностей майбутніх фахівців різних сфер діяльності, у тому числі — і соціально-педагогічної. Безперечно, чітке визначення потреб соціальної сфери та обсягу знань, умінь і навиків спеціалістів, які працюватимуть у ній, значно полегшило б завдання викладачів навчальних закладів, методистів соціально-педагогічних практик з підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних не лише надати своєчасну ефективну допомогу, але й запобігти дії факторів, що викликають її необхідність. Тому, *метою статті* стало висвітлення проблеми готовності соціального педагога до професійної діяльності в контексті компетентнісного підходу.

Як відомо, соціально-педагогічна робота — це професійна діяльність, метою якої є забезпечення або відновлення повноцінної взаємодії окремих людей і суспільства в цілому заради покращення якості життя. У зв'язку із цим, можна виділити три взаємопов'язані завдання соціально-педагогічної роботи:

- забезпечення, відновлення і підтримка функціонування окремих людей і груп;
- планування, розвиток і реалізація соціальної політики, соціальних служб, ресурсів і програм; розвиток знань і умінь, які мають відношення до соціально-педагогічної діяльності;

– утвердження цінностей соціально-педагогічної роботи: соціальної справедливості, гідності, самовизначення, захист прав та ін. Хорошими соціальними педагогами можуть стати люди з різними інтересами і якостями, характером і можливостями, однак, тим не менше, існує ряд основних якостей, необхідних для цієї професії.

Показником професійної сформованості особистості та її морально-психологічної зрілості, необхідних для високої професійної “віддачі” є, насамперед, професійна готовність. На думку В. Масленникової, не мають рації дослідники, котрі при визначенні сутнісних характеристик готовності обмежуються або характеристикою її як психологічного стану, або як сукупності окремих якостей чи властивостей особистості, чи як професійних умінь і навиків [4, 29].

Професійна готовність — це інтегративна складна характеристика особистості, що визначається як системна сукупність професійних якостей, необхідних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності. Готовність до виконання професійних соціально-педагогічних функцій є не лише провідним мотивом змісту всіх намірів, але й слугує показником педагогічної культури, загальної соціальної організації людини, що суттєво впливає на її професійне самопочування, моральне обличчя, рівень педагогічної майстерності, її професійну компетентність і надійність. Вона визначається і як

риса особистості, і як регулятор професійної поведінки, і як умова результативної діяльності, та спонукає громадсько-педагогічну активність випускника, прагнення виробити добросовісне ставлення до громадянського обов'язку, до обраного фаху.

Професійна готовність, як складне особистісне утворення, формується усіма компонентами внутрішнього світу особистості — емоційно-чуттєвою, вольовою, інтелектуальною сферами, навиками й звичками. Складовими компонентами структурного змісту професійної готовності є:

1) мотиваційний компонент (професійні установки, інтереси, прагнення займатись соціально-педагогічною діяльністю, професійна спрямованість);

2) морально-орієнтаційний компонент (морально-професійна орієнтація, що базується на професійній етиці, професійно-педагогічних поглядах, переконаннях, принципах, готовності діяти відповідно до них);

3) пізнавально-операційний компонент (увага, уявлення, сприйняття, уява, мислення, педагогічні здібності, дії, операції й прийоми, необхідні соціальному педагогові для успішного здійснення професійної діяльності);

4) емоційно-вольовий компонент (почуття, вольові процеси, що забезпечують успішність процесу і результативність діяльності педагога, емоційний тонус, сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, рішучість);

5) психофізичний компонент (властивості й здібності, що забезпечують соціальному педагогові високу працездатність при виконанні професійних функцій: упевненість у своїх силах, прагнення наполегливо завершити розпочату справу, здатність довільно керувати своєю поведінкою та поведінкою інших, активність і саморегуляція, урівноваженість і витримка, рухомість, темп роботи);

6) аналітичний компонент (самооцінка своєї професійної підготовленості відповідно до процесу вирішення професійних завдань за оптимальними педагогічними зразками) [4, 34–36].

Кінцевою метою діяльності соціального педагога є покращення життя кожної лю-

дини. Виконання посадових обов'язків вимагає від соціального педагога контактів з окремими людьми, сім'ями чи невеликими групами, а також з організаціями і суспільством загалом. Тому у сучасній педагогічній науці проблема професійної якості соціального педагога розглядається у двох площинах:

а) як особлива особистісна якість, яка свідчить про рівень готовності фахівця до виконання соціальним педагогом особливої функції у суспільстві — взаємодії з людьми;

б) як інтегративна якість, яка вбирає усі основні професійні якості в сукупності і дає підстави говорити про готовність соціального педагога до діяльності у соціальній сфері [8, 44–46].

Серед професійно важливих якостей особистості, необхідних соціальному педагогові, знаходяться ті, що сприяють найефективнішому та найрезультативнішому вирішенню основних завдань соціально-педагогічної практики відповідно до визначеної кваліфікації. Аналізуючи погляди провідних спеціалістів у цій галузі (А. Капської, В. Келасьєва, Р. Куличенко, Л. Міщик, Н. Нечаєва, В. Шадрікова, Н. Шмельова та ін.) найвагомішими професійними якостями соціального педагога є:

1) професійна компетентність, що визначається не просто як сукупність знань, необхідних для надання професійної допомоги і послуг окремим індивідам, групам, організаціям чи суспільству, а як певний рівень професіоналізму, невіддільний від сукупності особистісних якостей і психологічних характеристик, що визначають індивідуальну неповторність професійного обличчя і професійного стилю фахівця;

2) типовий підхід до вирішення професійних завдань на рівні професійного автоматизму під час аналізу конкретної ситуації, вирішення проблем клієнта, захисту його інтересів та інших відповідних засобів взаємодії з людьми, які потребують допомоги;

3) наявність професійних цінностей (гуманність, справедливість, респектабельність, безкорисливість і чесність у професійній діяльності);

4) свідоме і розважливе використання індивідуальних якостей та навиків спілкування у професійних інтересах;

5) відповідальність і самодисципліна, визнання і прийняття факту можливого незрозуміння з боку інших фахівців і готовність довести свою думку на користь клієнта за будь-яких перешкод у різних професійних ситуаціях та на різних рівнях;

6) глибоке і щире зацікавлення у вирішенні проблем клієнта і позитивних результатах роботи;

7) готовність вирішувати складні соціально-педагогічні проблеми у важких умовах;

8) наявність особистісних якостей, які приваблюють різних людей, викликають довіру, бажання співпрацювати, допомагати і водночас не допускають маніпуляцій особистістю, пригнічення як людини і фахівця.

Підґрунтям для визначення завдань формування професійно важливих якостей особистості соціального педагога в Україні стали професійні стандарти розвинутих країн, вітчизняні розробки етичного кодексу соціальних педагогів, а також розуміння гуманістичної і соціокультурної місії соціально-педагогічної роботи в Україні, що базується на засадах християнської моралі, уваги до ближнього, розуміння чужої біди, діяльного добра, безкорисливості, чесності, відповідальності, дисципліни, морального самовдосконалення, відповідності засобів меті тощо.

Основними параметрами професійно важливих якостей, які формуються у процесі вузівської підготовки майбутніх соціальних педагогів в Україні на сьогодні є:

I. *Характеристики фізичного і психічного здоров'я* (визначаються за результатами щорічних профілактичних медичних оглядів).

II. *Усвідомлення професійного вибору:*

- зацікавлення професією;
- мотивація щодо її одержання та вдосконалення у ній;
- альтруїзм, бажання допомагати людям;
- усвідомлення проблем майбутньої професійної діяльності, тяжких і неприємних

моментів професії, низького рівня заробітної платні;

– готовність до незручностей, дискомфорту і стресів;

– знання та розуміння змісту професійної діяльності.

III. *Ціннісні орієнтації особистості: гуманізм, чесність, порядність, щирість, справедливість, милосердя.*

IV. *Психологічні якості особистості, риси характеру:* емпатійність, наполегливість, цілеспрямованість, самодисципліна, відповідальність, сміливість, самоконтроль, оптимізм, великодушність, толерантність, інтелект, акуратність, співчутливість, незалежність, раціональність, ввічливість, ініціативність, старанність [2, 144].

Протипоказанням для соціально-педагогічної роботи може бути відсутність чи слабка вираженість четвертої групи професійно важливих якостей — тих, що не розвиваються в процесі життя (зазвичай такі якості мають глибинну природну основу) і які неможливо компенсувати жодними індивідуальними прийомами стилю діяльності і спілкування або ж виявом інших якостей. На наш погляд, до таких властивостей належать любов і довіра до людей, доброзичливість, екстравертність, комунікативність, самостійність у діях і рішеннях, зрілість свідомості, емоційна стабільність, стиль взаємодії, що виключає агресивність і домінантність. Діагностика цих характеристик повинна здійснюватись в процесі професійного відбору. До того ж, лише за наявності яскраво виражених полюсів у проявах зазначених властивостей (наприклад, злість, агресивність у спілкуванні, низька комунікативність тощо) може здійснюватись “відсіювання”. Система пролонгованого професійного відбору майбутніх соціальних педагогів дозволяє забезпечити відсів осіб, непридатних для роботи з людьми, прогнозувати майбутню професійну успішність і визначити найсприятливішу для конкретної особистості професійну спеціалізацію. Додатковою перевагою цієї системи є можливість одержання психологічної інформації, необхідної для оптимізації професійного навчання і діяльності [7, 11].

Професійна діяльність соціального педагога уможливує виконання різних соціальних ролей: захисника прав та інтересів клієнта, педагога, соціального психолога, посередника, організатора, консультанта, адміністратора, експерта з питань соціальної політики і практики. Тому сучасному соціальному педагогові-практику необхідно володіти безліччю різних умінь для вирішення проблем клієнтів.

Специфіка професії “соціальний педагог” передбачає сформованість моральних принципів і наявність професійних цінностей, що уможливує розвиток почуття “належності” до фаху. Тому одним з визначальних моментів професійного становлення майбутнього соціального педагога є засвоєння етичних принципів соціальної роботи, що відображають специфічні професійні проблеми, зокрема, проблему моральної відповідальності перед клієнтом, колегами, спеціальністю і суспільством [5, 269].

Оцінка професійної готовності соціального педагога має концептуальне і нормативне підґрунтя, що включає: кваліфікаційні стандарти; державні стандарти вузівського навчання соціального педагога; історичний і сучасний досвід практичного та теоретичного вирішення проблем профорієнтації, професійного відбору, професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів; досвід практичного навчання соціальній роботі за кордоном; матеріали емпіричних досліджень учених і методистів; матеріали міжнародних конференцій з проблем професійної підготовки соціальних педагогів [3, 48].

У стандарт підготовки соціального педагога в Україні закладено професійні уміння, які необхідно сформуєвати під час практичного навчання, основними з яких є уміння: вислуховувати інших з розумінням; шукати і знаходити інформацію та факти, необхідні для оцінювання ситуації; налаго-

джувати і підтримувати стосунки, що сприяють успішній професійній діяльності; спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, застосовувати діагностичні методи; активізувати зусилля підлеглих (індивідів, груп, громади) для вирішення їх власних проблем; обговорювати гострі теми з позитивним емоційним настроєм; розробляти новаторські прийоми вирішення проблем підлеглих; визначати потреби для встановлення терапевтичної залежності; здійснювати дослідження та інтерпретацію висновків досліджень; забезпечувати стосунки між конфліктуючими індивідами і групами; забезпечувати міжвідомчі зв'язки; інтерпретувати соціальні потреби і доповідати про них у фондах фінансування, громадських органах, у законодавчих інститутах [6, 18].

Таким чином, викладачі навчальних закладів, які готують соціальних педагогів, повинні взяти на себе зобов'язання не лише враховувати нові тенденції у сфері надання соціальних послуг, але й передбачати появу у професійному середовищі нових потреб у підготовці спеціалістів, котрі володіють необхідними знаннями, уміннями й навиками та зможуть задовольнити потреби сьогодення [1, 63].

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з проблем професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, організація і вдосконалення умов для формування професійної готовності майбутнього соціального педагога потребує подальшого ґрунтовного аналізу з позицій сучасного бачення спеціаліста. На наш погляд, подальшого дослідження потребують також умови формування професійної готовності соціального педагога, новітні технології навчання майбутніх фахівців, фактори, які викликають ризики у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. Н. Единство теории и практики в подготовке учителя // Сов.педагогика. — 1985. — №17. — С. 60–63.
2. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы. — М.: SVR — Аргус, 1994. — 208 с.
3. Бочарова В. Г. О некоторых методологических подходах к пониманию целостного процесса социализации воспитания и развития личности //Теория и практика социальной работы. — М., Тула, 1993. — С. 34–49.

4. Масленникова В. Ш. Теоретические аспекты подготовки социального педагога в системе среднего специального образования. — Казань: Лаборатория оперативной полиграфии КГУ, 1995. — 93 с.
5. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: Дис. докт. пед. наук 13.00.05. / Запорізький держ. у-т. — Запоріжжя, 1997. — 358 с.
6. Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів / За ред. А.Й.Капської. — К.: ІЗМН, 1998. — 192 с.
7. Чистякова С.Н. Научно-методические вопросы профессиональной ориентации школьников // Профессиональная ориентация школьников в условиях рыночной экономики. — Ленинск-Кузнецкий, 1994. — С. 4–12.
8. Шарова И.В. Формирование профессионально этической культуры социального педагога: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. — 148 с.

Володимир ОМЕЛЬЯНЕНКО

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті подано аналіз сутності і компонентів здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури. Обґрунтовано необхідність розв'язання суперечності між високими вимогами суспільства до здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури і недостатньою дослідженістю теоретико-методологічних і технологічних аспектів формування цієї компетентності.

Освіта, компетентність і здоровий спосіб життя у ХХІ ст. повинні домінувати серед важливих факторів забезпечення безпеки життя кожної людини. Вчителю фізичної культури належить важлива соціальна функція в переданні знань і вмінь збереження здоров'я, тому формування здоров'язберігаючої компетентності такого майбутнього педагога є необхідною та обов'язковою компонентою його біологічної підготовки.

Мета статті — теоретично обґрунтувати проблему формування здоров'язберігаючої компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Відповідно до поставленої мети використовувалися такі методи дослідження як аналіз нормативних документів, офіційних документів Міністерства освіти і науки України, спеціальної літератури, періодичної преси і контент-аналіз.

Особистість вчителя і його професійна підготовка завжди займала і продовжує займати одне із центральних місць у системі педагогічної освіти. Не випадково важливим науковим напрямком в галузі освіти є подальша розробка проблеми професійної підготовки вчителя.

Соціально-оздоровча функція освіти актуалізує проблему формування здо-

ров'язберігаючої компетентності педагога. Провідне місце у цьому напрямку належить вчителю фізичної культури, від компетентності якого багато в чому залежить здоров'я і працездатність нації загалом.

Останнім часом обґрунтоване занепокоєння викликає стан здоров'я школярів у нашій державі. За даними Міністерства охорони здоров'я України, серед дитячого населення за останнє десятиліття істотно (в 1,5–3 рази) зросла частка хронічних захворювань, які призводять до інвалідності. Це хвороби нервової, ендокринної, серцево-судинної, шлунково-кишкової, кістково-м'язової систем. Серед наших першокласників — не більше 9 відсотків практично здорових дітей. Кількість хронічно хворих дітей збільшується за роки навчання у 2,5 рази [7].

Фахівці називають різні причини незадовільного рівня здоров'я сучасних школярів, серед яких і відсутність у школі ефективної моделі виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я. Нині постала проблема створення нової гуманістичної моделі розвитку фізичної культури, в центрі уваги якої — інтереси, потреби, мотиви та здоров'я конкретної людини [6].

Формування нової моделі фізичного виховання вимагає формування здоров'язберігаючої компетентності майбутньо-